

Андріанна Бадида,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри теорії та історії держави і права
(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

ПРАВА ЛЮДИНИ: ВІД ДЕКЛАРАЦІЙ ДО ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Права людини сьогодні – одна з найактуальніших проблем у вітчизняній науці та юриспруденції. Починаючи аналіз теми дослідження, варто зосередитись у першу чергу на тексті преамбули до Конституції України 1996 року, з якої зрозуміло, що однією з цілей прийняття Основного Закону є «забезпечення прав і свобод людини», а не їх «встановлення». Це важливо з огляду на розуміння співвідношення конституційного тексту (і каталогу), з одного боку, і прав людини, які існують також і за межами цього тексту.

У розділі другому Конституції міститься широкий (рекордний!) каталог прав людини – близько 40 статей, в тому числі близько 10 так званих «соціальних прав». І на додаток, у ч. 2 ст. 3 Конституції закріплено, що «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Каталоги прав людини були включені до текстів національних конституцій (більше, ніж у 120 державах) «за мотивами» Загальної декларації прав людини 1948 р. та двох Міжнародних Пактів (Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.), на чому хочемо й зупинитися.

Фактично традиція вираження поваги до прав людини на рівні конституційних документів почала впроваджуватися ще з часів Французької та Американської революцій у 18 столітті. Однак сучасне розуміння цього конституційного принципу є істотно іншим у змістовному наповненні. Річ іде про низку новел у цій сфері, які на початку XXI століття істотно змінюють різні аспекти розуміння поваги до прав людини.

Передумови і прийняття Загальної декларації прав людини (далі – Декларація). Звісно, неможливо не згадати у цьому контексті жахіття Другої світової війни, так звану «ментальну революцію», коли людство усвідомило, що права людини та їх захист

є основою нормального суспільства та власне Нюрнберзький процес, що мав на меті притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб держав осі за злочини, вчинені під час Другої світової війни. Після завершення Другої Світової Війни, коли створювалась Організація Об'єднаних Націй, члени світового співтовариства висловили прагнення не допустити більше звірств як ті, що відбулися в ході цієї війни. З цією ціллю і була розроблена та прийнята Загальна декларація прав людини як вираження невід'ємних прав, які мають усі люди. З болючого досвіду війни виникло розуміння, що права людини – основа демократичного правового суспільства.

Декларація була розроблена Комісією з прав людини, яку очолила відома правозахисниця та делегат ООН від США Елеонора Рузвельт та була ухвалена 10 грудня 1948 року в Парижі резолюцією Генеральної асамблеї ООН (представник УРСР утримався).

Так, зміст Декларації – це результат послідовної роботи у рамках ООН. По суті це перший спеціалізований документ у сфері поваги до прав людини [2].

Основні моменти Декларації:

1. Визнання гідності, яка властива кожній людині і рівних та невід'ємних прав і свобод.

2. Створення світу, де «люди будуть вільні від страху і нужди».

3. Декларація містить формулу права народів на опір тиранії.

Проте положення Декларації мають рекомендаційний характер, це так зване «м'яке право», тож другим кроком у напрямі захисту прав людини стала робота над підготовкою двох надважливих документів – Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. Ці міжнародні документи мають обов'язковий характер. Понад сто країн світу ратифікували ці акти 1973 року. У їх число входила й УРСР.

Вперше в історії права людини піддані захисту на міжнародному рівні; виведені за межі суверенітету національних держав; стали основою «загальних принципів та норм міжнародного права». Ці події призвели до «відродження» природного права.

Паралельно процес закріплення положень про захист прав людини із регіональними особливостями продовжився у Європейській конвенції про захист прав і свобод 1950 р., Американській

конвенції прав людини 1969 р. та Африканській хартії прав людини та народів 1981 р.

На європейському континенті для забезпечення прав людини створено Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) 1950 року [3], котра прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини (у її преамбулі прямо міститься вказівка). Конвенція запровадила судовий механізм захисту прав людини – Європейський суд з прав людини. В основі Конвенції – ідея захищеності людини від держави шляхом покладення на державу обов'язків. І наостанок, ЄСПЛ сприймає права людини як єдину систему (не роблячи прірву між ними), в основі якої Гідність людини.

У рамках дослідження можна провести аналіз зв'язку між двома вищезгаданими документами (Декларацією та Конвенцією), визначити їх спільні та відмінні ознаки. Відтак, **зв'язок Декларації з Конвенцією** – буквальний зв'язок (у преамбулі Конвенції є згадка Декларації):

Спільне в обох документах:

1. Часова наближеність (1948 і 1950 роки, намагання захистити права людини під впливом жахів Другої світової війни).

2. Обидва документи означали створення на міжнародному рівні каталогу прав людини (списку формулювань про права людини). Це було вперше в історії людства.

3. У цих документах спільні цінності – повага до прав людини і верховенство права. Ідея захищеності людини від держави шляхом покладення на державу обов'язків.

Відмінності Декларації та Конвенції:

1. За масштабом (Декларація є універсальним документом для всіх держав-членів ООН, а Конвенція – регіональним, європейським – для членів Ради Європи (сьогодні в сфері Конвенції – 800 млн. людей).

2. За юридичною силою: Конвенція є обов'язковим джерелом права, а Декларація – так званім «м'яким правом», яке має рекомендаційний характер.

3. Каталог прав людини в декларації істотно ширший, у ньому містяться соціальні права, чого не було в первинному тексті Конвенції.

4. Конвенція, на відміну від Декларації, засновує судовий орган – Європейський суд з прав людини, який застосовує її, здійснюючи захист Конвенції.

Отже, підсумуємо. Після подій Другої світової війни світ переосмислив роль прав людини, зокрема людської гідності у міжнародному правопорядку. Спочатку задекларувавши, а згодом реально створивши цілу систему засобів захисту прав людини на різних рівнях правопорядку (міжнародний, наднаціональний та національний), міжнародна спільнота остаточно розставила пріоритети. Повага до прав людини – не просто головний напрям у діяльності будь-якої держави, а й базовий конституційний принцип, котрий разом з принципами верховенства права, поділу влад та демократії становлять ті «кити», без яких сучасні держави існувати не можуть.

---

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України* від 15.12.2008 р. № 93.

3. Конвенція про захист прав та основоположних свобод. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf